

Otjiungura tjovazamumwe okutumba ovazamumwe vawo

Ovazamumwe wombindu imwe vena omerizirira kumwe.

Otjiungura tjokuvatera ovazamumwe tjina omasa moveta ndoovazu ovazamumwe imba opopopezu.

Oveta itja ovanene vovanene vasere

okutiza ovanatje vovanatje tjivarire ozosewa. Oo hongaze, ozongundue nomarumbi novangu voo ihe yovanatje maveyenene okuningirwa okuvatera ovanatje vovanene vovanene mbehina okuyenena okutjita nao.

Ovakupasane vena otjiungura tjokutumbasana

Omurumendu nomukazendu mbakupasana vena otjiungura moveta tjokutumbasana. Omurumendu poo omukazendu mayenene okukambura otjimariva tjokutumbwa ngunda avehupa pamwe ndoovazu otjimariva tjokuhupa natjo kavehanasana nawa pokati kao. Ovakupasane tjivatje okuhina kungunda ama vekara pamwe poo tjivahañika, ingwi nguna otjimariva nowini outjiti mayenene okukambura otjimariva tjokutumbwa. Posisi otjimariva tjokutumbwa matjienene okukamburwa kombunda yorukupo tjirwahañika okumanuka ndoovazu eraa rohañikiro yorukupo karina kutja nao.

Okutumba ovandu mbena omauremane motutu

Ndoovazu omwatje una ouremane morutu nu kena kuyenena okuritumba, omunene mapeya maso okusuta otjimariva tjokumutumba oure womwinyo womwatje ingwi.

Ongaro Ongatuke yOveta

- Ongatukiro yoveta okutikura omambo ko Mangestrata poo Omuungure wOndumbiro.
- Ongatukiro yoveta okuwombisa otjiungura ihi.
- Ongatukiro yoveta okukondja okutjayera omundu ngumatjiti omaningiriro kotjimariva tjokutumbwa nozodnandero poo omemukunino womburuma.
- Ongatukiro yoveta okurangaranga keraa romasutiro wotjimariva tjokutumbwa.
- Ongatukiro yoveta omutjeme okuungurisa otjimariva tjokumutumba posyo.
- Ongatukiro yoveta Omangestrata poo Omuungure wOndumbiro okutjivisa kangamwa ohunga notjiposa tjondumbiro.

Kondjivisiro yarwe paha
Okambo ko Legal Assistance
Centre ohunga nOveta
yOndekeasaneno
yOvakupasane.

Orupau indiu rwtjangwa i
Dianne Hubbard, Rachel Coomer and Kate Barth.

Omutanaure okuza mo Tjiingirisa ko Tjihero:

Kae Matundu-Tjiparuro

Ondunjino nombunayo yatunwa i: **Petra Tegethoff**
Noviraisiro o: **Nicky Marais**

Ombatero otjimariva yaza
kOmberoo yOumumuramenepo wehi rOvafransose.

LEGAL ASSISTANCE CENTRE
P.O. Box 604, Windhoek, Namibia • Tel. 061-223356

Okambo OVETA KOMONDJATU YOKUTUMBWA OITJA 9 YO 2003

Gender Research and Advocacy Project
LEGAL ASSISTANCE CENTRE
Windhoek, Namibia, 2008

Okutumbwa otjikwaye?

Okutumbwa notjimariva poo ovina omundu moveta mbyasere okuyandja koruhepo rwehupo rovandu mbehupa myue. Moruhepo rwehupo muna okusuta omara, omeva, orutjeno, ovikurya, ozombanda, ovitoore, otjimariva tjomeripangisiro notjimariva tjoskole.

Ouñe ngumayenene okukambura otjimariva tjokutumbwa?

Omunene, nguri omundu ngutiza omwatje (tjimuna ina omunene) poo omundu auhe warwe nguna ongendo nomwatje- tjimuna omuzamumwe, omuungure wonđunino yotjiwana, onganga, onesa, omiñiri, omunane wombazu nomunane wongamburiro. Omwatje wina mayenene okukambura ondumbiro okuza komunene.

Omaheya Womambo

Omujeme – Omundu gwatjiti omaningiriro kondumbiro.

Omuritjurure – Omundu ngumaningirwa okutumba.

Omumumbwa – Omundu nguundja kombatero yomundu warwe. Ovanatje vetara kovanene vavo novazamumwe;

ovakurundu porumwe vetara kovanatje vavo, novarumendu novakazendu mapeya avetarasana.

Ovanene avevari vena omeziririra novanatje vao

- Omunene umwe tjechina okuvatera okutumba ovanatje, otjombanguriro matjiyenene okuraa omunene ingwi okuyandja ohambwarakana
- Nandarire kutja ovanene avevari vena omerizirira kovanatje vawo, ihi katjina kuheya kutja vasere okusuta otjimariva tjitiqekia.
- Otjimariva tivasere okusuta matjizu kokutja auhe una otjimariva tjitiqapipokutja uungurisa otjimariva tjitiqapipokutja auhe usutua otjimariva tjitiqapipokutja.
- Omasutiro wotjimariva tjokutumbwa matjisoo okurira otitenga povina avihe pendje na iho tjananene okurihipisa natjo oveni.

Ovanatje avehe venousemba wo kutumbwa

- Kutja omwatje oworukupo poo kaworukupo katjina otjina tjimatjihie.
- Kutja omwatje omutenga poo omuseinina mokukwatu katjina otjina tjimatjihie.
- Kutja omwatje oworukupo orutenga poo orutjavari katjina otjina tjimatjihie.

Okutumba

Ovanene avevari wina vena omerizirira wokusuta otjimariva tjoutumbapare notjombandukiro. Otjotjisasanekero, omukazendu omu^lumbwa uhepa ovihape novikunwa ovipe nu wasere okumuna onganga poo onesa koru veze veze.

Moyenene okutjita omangiriro keraa rokutumbwa tji una ou^lumbapare. Wina moyenene okuningira ihe yomwatje okukuvatera notjimariva tjokutumba omwatje tjiaku nokupandukwa tjiwatjiti omaningiriro komurungu womwatje ayehatjita ombura imwe.

Omwano wokukambura otjimariva tjokutumbwa

Tuende kOtjombanguriro tja Mangestrata

- Omuungure wotjombanguriro mekuvatore okutjanga otutuu. Konokuhepa okumuraera komurungu woruveze kutja mo kemumuna.
- Tuaerera ondjisiviro ohunga naove, omwatje woye, kutja umuna otjimariva tjitiqapipokutja uungurisa otjimariva tjitiqapipokutja okutumba omwatje woye.
- Otjiungura ihi atjihet jasere okukayendera kongotue yomivero nove konokuhepa ohahende.
- Omuungure wOberoo yOmatumbiro wasere okukondonona omaningiriro woye.

Omahakaeneno nOmuungure wOberoo yOmatumbiro

Ovanene avevari maveningirwa okukara pombongarero ombumburukwe. Ovi^la ovingi vi zengururirwa pombongarero indji. Ndoovazu ovanene kave na kuyenda kumwe, Omangestrata maiso okutara motjiposa ihi.

Ongondononeno yo Mangestrata

- Ndoovazu Omangestrata yasere okutara motjiposa ihi, ovanene avevari maveso okukotoka eyuva rarwe.
- Ndoovazu omuritjurure keere kotjombanguriro otja tjasere, Omangestrata eraa rokutumba maiyenene okuyandja uriri. Omuritjurure mayenene okuraisa ondjemeno ndjenayo kombunda posyeye maso okuutirambo okusuta otjimariva tjokutumba omwatje.

Omunene wasere okusuta otjimariva tjokutumba omwatje oure mbu^lapi?

Eraa rokusuta otjimariva tjokutumba omwatje haporikara nganduu omwatje tjiautu okuritumba omwini nokuriranderia ovikurya, okurisutira omara na nao. Hapo orondu omwatje tjiatjiri ozmbura o 18. Posio ihi matjizu kokutja:

- Omwatje wazamo momahongero komurungu wozombura 18 nu wamunu ovyungura.
- Omwatje wamunu ouremane morutu poo mena rotjina tjiwe kena kumuna otjimariva tjokusuta natjo ovihepwa vye.
- Omwatje waryama komahongero wokombanda otjimariva tjokumutumba pumatjikawondja komurungu nganduu tjtati ozombura 21.

Okukambura otjimariva tjokutumba omwatje komundu nguri kehi rarwe

Omuritjurure ndoovazu uturira mo South Africa ngunda moyenene okukambura ko otjimariva tjokutumba omwatje. Ovyombanguriro vya Namibia na South Africa mavyungura kumwe motjiposa ihi. Otjimariva tjokutumba omwatje porumwe tjiyenena okukamburwa wina kovandu mbatura momahi yarwe.

Nu tijke otjimariva tjokutumba omwatje tji tji hasutirwe?

Tjiuhayakurire otjimariva tjokutumba omwatje kombunda yomyuva omurongo (10) mutjasere okusuta, ove hakaena nomungure wotjombanguriro. Otjombanguriro matjiyenene okunana otjimariva ihi osemaa okuza kondjambi yomuritjurure, poo okurandisa tjiiva wowini we okumuna mo otjimariva tjenondjo natjo.

Otjiungura tjiwanatje okutumba ovanene vawo

Ovanatje vena otjiungura tjokutumba ovanene vawo porumwe. Orondu ovanatje tjiavarire ovandu ovanene novanene tjeri ovakurundu mbehina okuyenena okuritumba.